

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN CERNĂUȚI (1875–1919)

CONSTANTIN UNGUREANU

The Faculty of Orthodox Theology of Chernivtsy (1875–1919)

(Abstract)

The Faculty of Orthodox Theology, the only one of its kind in all of the Austro-Hungarian Monarchy, played a special role within the University. Even though officially the language of learning and teaching was German, within the Faculty of Theology much of the subject matter was taught in Romanian. During 1875–1919, this department was comprised of 15 full professors, all from Bukovina, of which 13 were Romanian and 2 Ukrainians. The professors from this department were very well known individuals in Bukovina at that time. Their tenure at the University spanned decades. The Theology Faculty played a significant role in the development of the Romanian and Ukrainian intelligentsia from Bukovina.

Enrollment in the Faculty of Theology was comprised not only of Romanian and Ukrainian Orthodox students from Bukovina but also of Romanian and Transylvanian youth as well as students from Bulgaria, Serbia, Bosnia and Dalmatia. Many well-known Romanian theologians completed undergraduate studies as well as doctoral studies at the University of Cernauti. During the academic year of 1911–1912, 204 students were enrolled in the Faculty of Theology, including 99 (48.5%) from Bukovina, 72 (35.3%) from Romania and 10 from Hungary, 135 were Romanian and 45 Ruthenian while the other 24 students came from other Orthodox Balkan countries.

Keywords: Faculty of Orthodox Theology, Chernivtsy, Austro-Hungarian Monarchy, Romanian and Ukrainian intelligentsia.

Institutul de Teologie (1827–1875)

În Bucovina, marea majoritate a populației era de confesiune ortodoxă, iar Biserica Ortodoxă a jucat un rol important și influent în această provincie. La cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, cea mai importantă instituție de

Analele Bucovinei, XXIII, 1 (46), p. 41–63, Rădăuți–București, 2016

învățământ cu limba română de predare din Bucovina a fost Școala clericală, deschisă, în 1786, la Suceava și transferată, în 1789, la Cernăuți. La Școala clericală s-a predat un curs general de teologie, care cuprindea noțiuni elementare biblice, de morală și apologetică. Seminarul Ortodox a fost frecventat de cei mai mulți elevi la începutul secolului al XIX-lea. În 1804, de exemplu, cele trei clase ale Școlii Clericale erau frecventate de 141 de elevi, dintre care 31 erau asigurați cu burse¹. În perioada 1786–1818, această școală a fost absolvită de cca. 500 de persoane, majoritatea fiind preoți. Cei mai mulți absolvenți ai Școlii Clericale s-au consemnat în anii 1806 (57), 1807 (54), 1809 (43), 1804 și 1805 (câte 42)².

După 1810, însă, numărul absolvenților s-a redus brusc, în această perioadă producându-se și decăderea Școlii clericale. În anul 1812, împăratul a dispus ca episcopul Bucovinei să nu mai hirotonească niciun absolvent al Școlii clericale, dacă aceștia nu aveau studii gimnaziale, liceale și filosofice în limba germană. În 1814, bursele seminariștilor s-au redus de la 30 la 15. În aceste împrejurări, în 1816 era închisă clasa I, în 1817 – clasa a II-a, iar în 1818 – clasa a III-a. Școala Clericală din Cernăuți se închidea, astfel, după 33 de ani de activitate.

După desființarea Școlii Clericale, timp de aproape un deceniu, în Bucovina nu a existat o instituție pentru instruirea viitorilor preoți. În schimb, începând cu 1817, mai mulți tineri bucovineni au plecat la Universitățile din Viena și Lemberg pentru a studia teologia, obținând burse din partea Fondului Bisericesc. Episcopii Daniel Vlahovici și Isaia Baloșescul au solicitat de mai multe ori înființarea unui institut superior de teologie și a unui seminar clerical diecezan. După câțiva ani de negocieri, autoritățile centrale de la Viena au emis, la 16 august 1826, o rezoluție, urmată de Ordinul Guvernului de la Lemberg, din 26 septembrie 1826, prin care se decidea înființarea unui institut teologic și a unui seminar clerical la Cernăuți³.

Inaugurarea oficială a Institutului de Teologie a avut loc la 4 octombrie 1827. Director al Institutului era episcopul Bucovinei, Isaia Baloșescul. În primul an de studii, au activat profesorii temporari Iosif Grigorovici și Eugen Hacman. Până în 1830, s-au deschis succesiv următorii trei ani de studiu, iar corpul didactic s-a completat cu alți profesori provizorii. În august 1828, au fost angajați Ștefan Tarnovietchi și George Ianovici, în 1829 – Vladimir Suhopan și Vasile Cehovschi, în iunie 1830 – Ioan Tomiuc⁴. La 12 februarie 1828, s-a deschis oficial și Seminarul Clerical din Cernăuți. Institutul de Teologie a funcționat în clădirea Gimnaziului German din oraș, iar Seminarul Clerical a activat în două case închiriate.

¹ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Festschrift hrsg. vom Akademischen Senate* (în continuare se va cita: *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*), Czernowitz, Bukowinaer Vereinsdruckerei, 1900, p. 11.

² Isidor de Onciul, *Einiges über den Gang und die Entwicklung der theologischen und clericalen Cultur in der Bucovina*, în „*Romänische Revue*”, Viena, anul IV, 1888, p. 690.

³ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 14.

⁴ *Ibidem*, p. 17.

Studiile la Institutul de Teologie se desfășurau pe durata a patru ani, fiecare an de studii fiind divizat în două semestre. Potrivit programului de învățământ, în anul I se studia istoria bisericească, limba ebraică, arheologia biblică și introducerea în cărțile *Vechiului Testament*; în anul II – limba greacă și exegeza biblică, dreptul bisericesc public și privat, pedagogia și introducerea în cărțile *Noului Testament*; în anul III – dogmatica și teologia morală; în anul IV – teologia pastorală, catehetica, științele economice. Pentru disciplinele respective erau prevăzute câte 16–18 ore săptămânal. În afară de obiectele menționate, în toți anii de studii se învăța muzica bisericească, câte trei ore săptămânal⁵. Majoritatea disciplinelor de la Institutul de Teologie se studiau în limba latină, doar catehetica se învăța în germană, iar teologia pastorală, în română. Orele de pedagogie și științele economice sau agricultura se învățau la cursurile de la Institutul de Filosofie din cadrul Gimnaziului German din Cernăuți⁶.

La 10 septembrie 1830, prin decizie împărătească, a fost stabilită organizarea definitivă a Institutului de Teologie din Cernăuți. La această instituție au fost întărite șase posturi de profesori titulari: 1) istoria și dreptul bisericesc; 2) studiul biblic al *Vechiului Testament* și dialectele orientale; 3) studiul biblic al *Noului Testament*; 4) dogmatica; 5) teologia morală; 6) teologia pastorală, precum și un curs pentru catehetică și metodică. Salariul unui profesor urma să fie de la 600 până la 900 de florini anual, iar pentru cursul de catehetică și metodică se prevedea o remunerare de 200 de florini pe an. În total, pentru remunerarea profesorilor de la Institutul de Teologie erau prevăzuți 4 250 de florini pe an, sumă care trebuia să fie asigurată de către Fondul Bisericesc⁷.

La 20 și 27 ianuarie 1831, s-au organizat concursuri pentru ocuparea posturilor de profesori titulari, iar în anii următori s-au desfășurat alte examene pentru ocuparea posturilor vacante. În decursul anilor 1831–1836, au fost angajați profesorii Eugen Hacman, Vladimir Suhopan, Ioan Tomiuc, Nicolae Hacman, Ștefan Tarnoviețchi, Constantin Popovici și Vasile Ianovici⁸.

Începând cu anul 1837, mai mulți tineri absolvenți ai Institutului de Teologie au obținut burse din partea Fondului Bisericesc (400–600 florini anual) și au plecat la studii, la Viena, pentru a se specializa în anumite discipline de teologie. Printre ei s-au remarcat Ioan Calinciuc, Teofil Bendella, Iacob Vorobchievici, Vasile Ilasievici, Eusebie Popovici, Vasile Mitrofanovici, Isidor de Onciul, Artemie Berariu, Alexie Comoroșan, Vasile de Repta, Constantin Popovici ș.a. Majoritatea

⁵ Isidor de Onciul, *op. cit.*, în „Romänische Revue”, Viena, anul V, 1889, p. 31–32; *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 16–18.

⁶ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 18.

⁷ Isidor de Onciul, *op. cit.*, în „Romänische Revue”, Viena, anul V, 1889, p. 86.

⁸ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 18–19.

absolvenților acestor studii a revenit la Cernăuți și s-a angajat la Institutul de Teologie sau, mai târziu, și la Facultatea de Teologie⁹.

La Institutul de Teologie au activat perioade îndelungate profesorii Ștefan Tarnoviețchi (1828–1852), Ioan Tomiuc (1830–1855), Nicolae Hacman (1831–1865), Constantin Popovici (1833–1866), Vasile Ianovici (1836–1866), Ioan Calinciuc (1838–1875), Ioan Hacman (1839–1862), Vasile Ilasievici (1852–1866), Vasile Mitrofanovici (1856–1875)¹⁰.

În timpul Revoluției din 1848, s-au realizat mai multe reforme în învățământ, care au vizat și Institutul de Teologie. La 18 septembrie 1848, episcopul Eugen Hacman a emis un ordin, prin care recomanda introducerea limbii materne, ca limbă de instruire, în locul celei latine, la Institutul de Teologie. Deja din octombrie 1848, româna s-a introdus ca limbă de instruire la majoritatea obiectelor. În toamna anului 1848, pentru elevii de la Institutul de Teologie s-a organizat un curs de studiere a limbii române, de două ore pe săptămână, care a fost predat de profesorul Vasile Ianovici. Acest curs, însă, s-a ținut doar până în martie 1849. Între timp, la Gimnaziul Superior din Cernăuți s-a înființat o Catedră de limba și literatura română, al cărei titular a devenit profesorul Aron Pumnul, iar elevii de la Institutul de Teologie au studiat româna la această catedră. La începutul anului 1857, la Seminarul Clerical s-a înființat un curs de studiere a limbii rutene, care a fost predat de prefectul seminarului, Ștefan Nosievici. Și acest curs a avut o perioadă scurtă de activitate, fiindcă, între timp, la Gimnaziul din Cernăuți s-a deschis și o Catedră pentru limba ruteană¹¹.

În anul 1850, prin Rezoluția din 15 aprilie, Institutul de Teologie din Cernăuți s-a transformat dintr-o instituție privată diecezală, într-o instituție împăratească. În urma acestei reforme, director al școlii era ales un profesor din rândul corpului didactic, dar episcopul Bucovinei rămânea la conducerea prezidiului instituției. S-au produs și mici modificări în programul de învățământ de la institut.

Pe parcurs, s-au mărit și salariile profesorilor de la Institutul de Teologie, care erau asigurate în continuare de către Fondul Bisericesc. Încă în 1843, salariile profesorilor titulari au fost mărite de la 600 la 800 de florini anual. Din 1859, profesorii erau remunerați cu 1 200 de florini pe an. Treptat, la Institutul de Teologie s-a constituit și o bibliotecă, care era completată atât prin donații, cât și prin procurarea de cărți. Către anul 1874, biblioteca de la acest Institut dispunea de cca. 900 de volume, dintre care cca. 800 din domeniul teologiei¹².

Pentru a studia la Institutul de Teologie, candidații trebuiau să fie absolvenți ai cursului filosofic de la Gimnaziul din Cernăuți, iar după 1848, absolvenți a

⁹ Constantin Ungureanu, *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918)*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2015, p. 328.

¹⁰ *Ibidem*, p. 328–329.

¹¹ Isidor de Onciul, *op. cit.*, în „Romänische Revue”, Viena, anul V, 1889, p. 94–96.

¹² *Ibidem*, p. 93, 97, 140.

opt clase gimnaziale. După anul 1868, la institut erau acceptați la studii doar absolvenți ai gimnaziilor superioare, care au susținut examenul de maturitate. Pe parcursul a 48 de ani de existență a Institutului de Teologie din Cernăuți, această instituție superioară de învățământ a fost absolvită de 496 de persoane. Institutul de Teologie a jucat un rol important în viața culturală a Bucovinei, timp de aproape jumătate de secol, fiind cea mai importantă instituție de învățământ din această provincie. Cei cca. 500 de absolvenți ai acestui institut au fost, în cea mai mare parte, preoți și dascăli, care au activat decenii la rând în bisericile din satele bucovinene. Dacă la momentul înființării institutului, doar cca. 12 clerici ortodocși din Bucovina absolviseră o instituție superioară la specialitatea teologie, după 48 de ani de activitate a acestui institut, în Bucovina, practic, nu mai erau preoți ortodocși care să nu fi avut studii mai aprofundate în teologie¹³.

Înființarea Universității la Cernăuți

Problema înființării unei universități la Cernăuți a fost ridicată frecvent după Revoluția din 1848 de către elitele bucovinene. Românii din Bucovina revendicau înființarea unei universități sau, cel puțin, a unor facultăți românești la Cernăuți. Către mijlocul secolului al XIX-lea, însă, învățământul primar și secundar din Bucovina era încă foarte slab dezvoltat. Aici funcționa doar un singur gimnaziu superior, iar deschiderea unei instituții superioare de învățământ nu era realizabilă atunci la Cernăuți.

Situația s-a modificat semnificativ după ce Bucovina a devenit provincie autonomă în cadrul Monarhiei Austro-Ungare și după adoptarea legilor imperiale și provinciale ale învățământului. În scurt timp, în Bucovina au fost deschise un șir de școli primare și câteva școli secundare (Gimnaziul Ortodox din Suceava, Școala Reală Superioară din Cernăuți, Gimnaziul de la Rădăuți, Școala Reală Inferioară din Siret, Școala Normală din Cernăuți). Toate școlile medii respective erau cu limba germană de instruire, româna și ucraineana fiind studiate, în principal, de către elevii de naționalitate respectivă.

Polonizarea Universităților din Lemberg (Lvov) și Cracovia, înființarea Universității Maghiare la Cluj-Napoca și maghiarizarea Academiei de Drept din Sibiu au îngreunat accesul minorității germane din estul Austro-Ungariei (din Bucovina, Galiția, Transilvania și Banat) la învățământul superior. La fel s-a întâmplat și cu românii sau ucrainenii din aceste teritorii, care nu posedau poloneza sau maghiara. În aceste împrejurări, absolvenții celor trei gimnazii germane din Bucovina erau nevoiți să-și continue studiile la Universitățile din Viena, Praga, Graz sau chiar din Germania, situate la mare distanță.

¹³ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 22, 25–26.

La începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea, autoritățile austriece erau dispuse să deschidă noi universități, existând mai multe solicitări în acest sens. Și reprezentanții Bucovinei au solicitat atunci deschiderea unei universități la Cernăuți. În anii 1869–1872, atât Dieta Bucovinei, cât și alte instituții din Bucovina au înaintat memorii pentru deschiderea unei instituții superioare de învățământ la Cernăuți. În timp ce slovenii, cehii și italienii cereau înființarea unor universități cu limba maternă de instruire, elitele bucovinene au cerut deschiderea unei universități cu limba de predare germană. La 28 noiembrie 1872, deputatul Constantin Tomașciuc a înaintat în ședința Dietei o propunere în acest sens. Deși se considera de naționalitate română, Constantin Tomașciuc a solicitat să fie deschisă la Cernăuți o universitate cu limba germană de instruire. Cu majoritate de voturi, Dieta a aprobat solicitarea deputatului¹⁴.

La 26 martie 1874, propunerea deschiderii unei noi universități s-a pus în discuție și în Parlamentul de la Viena. Înființarea unei universități germane la Cernăuți era susținută de majoritatea deputaților, și, de asemenea, de dr. Karl Stremayer, care conducea Ministerul Cultelor și Învățământului. O decizie ministerială în această privință a fost adoptată în mai 1874. La 16 noiembrie 1874, Consiliul de Miniștri a confirmat această decizie. Împăratul Franz Josef a emis, la 7 decembrie 1874, Decretul de înființare a Universității din Cernăuți. Aceste decizii au fost aprobate de Camera Deputaților, la 14 martie 1875, și de Senat, la 20 martie 1875¹⁵.

În toiul acestor dezbateri, reprezentanții românilor bucovineni au încercat să obțină învățământ parțial în limba română. Astfel, deputatul român Gheorghe Hurmuzachi a optat pentru înființarea la viitoarea universitate din Cernăuți a unor catedre cu instruirea în română, la Facultățile de Drept și Filosofie. De asemenea, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a optat pentru deschiderea unor facultăți românești, iar Ion G. Sbiera a propus, în iulie 1872, înființarea unei universități românești la Cernăuți¹⁶. Toate aceste propuneri, însă, au fost respinse de parlamentarii austrieци. Autoritățile austriece erau decise atunci să deschidă o nouă universitate, dar cu instruire doar în limba germană. Din aceste considerente, nu au fost satisfăcute revendicările cehilor, italienilor ori slovenilor de a obține universități naționale. Deputații bucovineni au obținut doar acordul pentru înființarea unor catedre de limbă și literatură română, respectiv ruteană, precum și instruirea în limba română și ucraineană la lecțiile practice de la Facultatea de Teologie.

¹⁴ Erich Prokopowitsch, *Gründung, Entwicklung und Ende der Franz-Josephs-Universität in Czernowitz*, Clausthal-Zellerfeld, Pieper, 1955, p. 8–9.

¹⁵ *Чернівецький Університет. 1875–1995. Сторінки історії* (în continuare se va cita: *Чернівецький Університет. 1875–1995 ...*), Чернівці: Рута, 1995, p. 10.

¹⁶ Alexandrina Cernov, *Universitatea din Cernăuți în contextul evenimentelor premergătoare inaugurării*, în „Glasul Bucovinei”. Revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul II, nr. 3 (7), iulie–septembrie 1995, p. 65.

Au fost câteva motive mai convingătoare pentru deschiderea unei universități anume la Cernăuți. După constituirea statului dualist austro-ungar și polonizarea universităților din Galiția, crescuse necesitatea unei universități pentru minoritatea germană din estul Monarhiei bicefale. Cernăuții erau locul cel mai potrivit pentru o astfel de instituție, cu atât mai mult cu cât, după ridicarea Episcopiei Bucovinei la rangul de Mitropolie, capitala Bucovinei devenise și centrul Bisericii Ortodoxe din Austria. De asemenea, faptul că Cernăuți dispunea de o bibliotecă provincială importantă și că preconizata Facultate de Teologie Ortodoxă putea fi finanțată din veniturile Fondului Bisericesc, a contat foarte mult pentru a favoriza Cernăuții în această chestiune. A existat și un important motiv de ordin propagandistic, prilejuit de apropierea aniversării jubileului de 100 de ani de stăpânire austriacă în Bucovina.

La 31 martie 1875, împăratul Franz Josef a promulgat deciziile adoptate de Parlament cu privire la înființarea Universității la Cernăuți. Inaugurarea festivă a Universității Germane din Cernăuți s-a stabilit pentru ziua de 4 octombrie 1875, chiar în ziua onomastică a împăratului Franz Josef I. De altfel, Universitatea din Cernăuți a și purtat numele împăratului austriac, fiind numită oficial „Alma-Mater Francisco-Josephina”. Era a cincea universitate germană din Austria, alături de cele din Viena, Praga, Graz și Innsbruck.

Clădirea principală a noii universități a devenit localul unde a activat Școala Normală din Cernăuți. Deja la 22 septembrie 1875, s-a constituit Senatul Academic al Universității. Profesorul de drept Constantin Tomașciuc era numit rector al Universității din Cernăuți. Decan al Facultății de Teologie Ortodoxă a devenit Vasile Mitrofanovici. În fruntea Facultății de Drept a fost numit Friedrich Schuler von Libloy, iar decan al Facultății de Filosofie a devenit Johann Wrobel¹⁷. Din Senatul Universității mai făceau parte prorectorul Eusebiu Popovici, prodecanii Isidor de Onciul, Friedrich Kleinwächter și Ferdinand von Zieglauer, senatorii Alexie Comoroșan, Raban von Canstein și Emil Kaluzniacki¹⁸. Astfel, din 11 membri ai Senatului Universității din Cernăuți, cinci erau români (rectorul și prorectorul; decanul, prodecanul și senatorul din partea Facultății de Teologie).

La 30 septembrie 1875, împăratul Franz Josef I și ministrul învățământului, Karl Stremayer, au semnat la Palatul Schönbrunn din Viena uricul de creare a noii Universități din Cernăuți. Acest document prevedea că la această universitate se vor crea trei facultăți, de Teologie Ortodoxă, Drept și Filosofie, instruirea se va

¹⁷ Hugo Weczerka, *Die „Francisco-Josephina” in Czernowitz. Eine Universität am Ostrand der Habsburgermonarchie*, în *Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2010, p. 75.

¹⁸ Rudolf Wagner, *Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz*, München, Hans Meschendörfer, 1975, p. 41.

desfășura în limba germană, iar universitatea se va bucura de aceleași drepturi și obligații ca și alte universități austriece¹⁹.

La festivitățile organizate cu prilejul inaugurării Universității din Cernăuți, a participat un număr mare de oaspeți din Monarhia Austro-Ungară, printre care ministrul învățământului și cultelor, Karl Stremayer, delegații din partea Academiei de Științe din Viena, din partea Universităților din Viena, Praga, Graz, Innsbruck, Lemberg, Cracovia, de la mai multe universități germane. Marele absent de la aceste manifestări a fost însuși împăratul Franz Josef I. El va vizita pentru prima dată Universitatea din Cernăuți abia peste cinci ani, la 16 septembrie 1880²⁰.

Festivitățile de la Cernăuți au fost boicotate de reprezentanții nobilimii și intelectualității românești din Bucovina, care erau nemulțumiți că nu s-a înființat o universitate românească sau, cel puțin, mai multe catedre cu instruire în limba română. Românii bucovineni au refuzat să participe și la manifestările organizate cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la ocuparea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic și au preferat să meargă la o adunare de comemorare a domnitorului Grigore al III-lea Ghica, organizată la Iași, pe 1 octombrie 1875.

La 4 octombrie 1875, a fost mai întâi dezvelită statuia Austriei, în Piața Austriei din centrul orașului Cernăuți. Mitingul solemn cu ocazia inaugurării Universității s-a desfășurat în sala clădirii, unde până atunci a activat Școala Normală din Cernăuți. În zilele următoare a debutat procesul de învățământ la toate cele trei facultăți. În primul an de studii, au fost create opt catedre la Facultatea de Teologie și câte 10 catedre la celelalte două facultăți. În anii următori, numărul total al catedrelor de la Universitate s-a mărit de la 28 la 53 (10 la Facultatea de Teologie, 15 la Drept și 28 la Filosofie), ceea ce corespundea atunci și altor universități austriece, cu excepția Facultății de Medicină, care nu a existat la Cernăuți²¹.

La Universitatea din Cernăuți au fost angajați mai mulți profesori de la diferite universități din Austro-Ungaria și Germania. Doar la Facultatea de Teologie toți profesorii erau români bucovineni. Primul corp profesoral al Universității din Cernăuți era constituit din 28 de persoane, dintre care 14 germani, 10 români (rectorul Constantin Tomașciuc, profesorul de limbă română Ion G. Sbiera, restul fiind de la Facultatea de Teologie) și patru ucraineni²².

La începutul anului de studii 1875/76, la Universitate s-au înscris 158 de studenți. Din Bucovina erau 99 (63%) de studenți, iar 49 (31%) erau originari din Galiția. După confesiuni, 64 (40%) erau ortodocși, 36 (23%) mozaici, 34 (22%)

¹⁹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 212–215.

²⁰ *Чернівецький Університет. 1875–1995 ...*, p. 12–13.

²¹ Franz Hieronymus Riedl, *Die Universität Czernowitz als völkerverbindende Institution 1875–1919*, în „Der Donauraum. Zeitschrift des Forschungsinstitutes für den Donauraum”, 15 Jg., Wien, 1970, p. 221.

²² *Ibidem*, p. 221.

romano-catolici, 14 (8%) greco-catolici²³. La sfârșitul primului an de studii, 1875/76, la Universitatea din Cernăuți activau 29 de profesori și învățau 209 studenți (39 la teologie, 120 la drept și 50 la filosofie). După limba maternă, 88 de studenți erau germani, 53 români, 38 ucraineni, 27 polonezi, iar după confesiuni – 85 catolici, 70 ortodocși, 50 mozaici, patru protestanți²⁴. Din cei 88 de studenți, care considerau germana drept limbă maternă, doar 38 (18% din totalul studenților) erau etnici germani, iar 50 erau de naționalitate evrei.

Activitatea Facultății de Teologie

Un rol aparte în cadrul Universității din Cernăuți l-a îndeplinit Facultatea de Teologie Ortodoxă, singura de acest fel în Monarhia Austro-Ungară. În 1852, episcopul Eugen Hacman a solicitat, pentru prima dată, ca Institutul de Teologie din Cernăuți să fie transformat într-o Facultate de Teologie. La 4/16 decembrie 1866, corpul didactic al institutului a cerut reorganizarea acestei școli într-o facultate. În anii următori au urmat și alte solicitări din partea Consistoriului ortodox și a profesorilor de la Institut. Totuși, această doleanță avea să se realizeze abia în 1875, când s-a decis înființarea unei universități la Cernăuți.

În baza Rezoluției împărătești din 29 august 1875, deja în următoarea zi, la 30 august 1875, Ministerul Cultelor și Învățământului a emis următorul ordin: Institutul Teologic din Cernăuți se desființează. În locul său se înființează Facultatea de Teologie Ortodoxă în cadrul Universității „Franz-Josef” din Cernăuți. În același ordin se arată că la Facultatea de Teologie din Cernăuți urmau să fie create următoarele catedre: 1) Studiul biblic și exegeza *Vechiului Testament*; 2) Studiul biblic și exegeza *Noului Testament*; 3) Dogmatica; 4) Teologia morală; 5) Istoria bisericească; 6) Dreptul canonic; 7) Teologia practică; 8) Limbile orientale²⁵.

În afară de disciplinele menționate, studenții de la Facultatea de Teologie trebuiau să mai frecventeze și cursurile de la alte specializări. În mod obligatoriu, studenții teologi trebuiau să studieze enciclopedia și metodologia studiilor teologice, limba ebraică, statistica bisericească, iar facultativ – istoria biblică, arheologia, hermeneutica biblică, istoria noului canon biblic, patrologia, apologetica, limba slavă bisericească. Ordinul ministerial mai preciza că profesorii titulari de la această facultate trebuiau să aibă cel puțin nouă ore de prelegeri săptămânal, iar profesorii extraordinari – cel puțin șapte ore pe săptămână²⁶.

Conform programului de învățământ, în anul I, studenții trebuiau să studieze enciclopedia și metodologia studiilor teologice, limba ebraică, studiul biblic și

²³ *Чернівецький Університет. 187–1995 ...*, p. 15–16.

²⁴ K. K. Statistische Central-Commission (Hrsg.), „Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1875”, k. k. Hof- und Staatsdruckerei, in Comission bei Carl Gerold's Sohn, Wien, 1878, vol. V, p. 12–13.

²⁵ Isidor de Onciul, *op. cit.*, în „Romänische Revue”, Viena, anul V, 1889, p. 201.

²⁶ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz ...*, p. 30–31.

exegeza *Vechiului și Noului Testament*. În anul al II-lea, se continua cu studiul biblic și exegeza, după ambele testamente, precum și cu istoria și statistica bisericească. Pentru anul al III-lea, era prevăzută studierea dogmaticii și teologiei morale, iar în ultimul an de studii studenții aveau mai mult cursuri practice de teologie, catehetică, omiletică și liturgie, dar și ore de drept canonic. În afară de cursurile teoretice și practice de la Facultatea de Teologie, studenții teologi erau obligați să frecventeze unele cursuri de la celelalte două facultăți: filosofia (în primii trei ani) și istoria Austriei (în toate cele opt semestre), de la Facultatea de Filosofie, iar în semestrul al VII-lea – istoria și instituțiile dreptului roman, de la Facultatea de Drept²⁷.

În anul 1875, Facultatea de Teologie Ortodoxă și-a început activitatea cu șase catedre: Studiul biblic și exegeza *Vechiului Testament*, Studiul biblic și exegeza *Noului Testament*, Istoria bisericii, Dogmatica și teologia fundamentală, Dreptul canonic, Teologia practică cu limba română de instruire. La aceste catedre au fost numiți, ca titulari, șase profesori teologi români, care până atunci au activat la Institutul de Teologie: Isidor de Onciul, Vasile de Repta, Eusebiu Popovici, Alexie Comoroșan, Constantin Popovici și Vasile Mitrofanovici. În 1877, a fost completată și Catedra de teologie morală, unde timp de patru ani a fost titular Mihai Călinescu.

Așadar, Facultatea de Teologie s-a constituit prin încorporarea Institutului de Teologie și încadrarea profesorilor de la Institut în noua facultate. Prin transformarea acestui institut în facultate, s-a asigurat o continuitate atât a cadrelor didactice, cât și a disciplinelor studiate. Durata studiilor la facultate era de opt semestre sau patru ani, iar limba de predare era germana, cu excepția teologiei practice, care s-a predat în română și ucraineană. Totuși, s-a admis predarea mai multor cursuri și în limba română, cu excepția celor de istorie bisericească universală și de drept canonic. Cu timpul, această excepție s-a transformat într-o regulă, astfel că, deși oficial limba de instruire era germana, *de facto*, la Facultatea de Teologie multe discipline au fost predate și (sau numai) în română²⁸. Aceasta cu atât mai mult cu cât aproape la toate catedrele de la această facultate au activat doar profesori de etnie română, iar toți studenții au fost ortodocși, în mare majoritate români.

Până în 1899, Facultatea de Teologie a funcționat cu șapte catedre. Dintre cele opt catedre specificate în ordinul de înființare a facultății, nu a fost activată doar cea pentru limbile orientale. Profesorul Isidor de Onciul a predat studenților din anul I gramatica limbilor arabă și siriană. După decesul profesorului Isidor de Onciul, în 1897, limbile orientale nu au mai fost predate o perioadă la facultate. La 1 septembrie 1900, s-a luat decizia ca în locul acestei preconizate catedre pentru

²⁷ Isidor de Onciul, *op. cit.*, în „Romänische Revue”, anul V, Viena, 1889, p. 204–205.

²⁸ Mircea Lutic, *Eusebie Popovici: un strălucit teolog și un mare istoric al bisericii*, în „Glasul Bucovinei”. Revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul II, nr. 1 (5), ianuarie–martie 1995, p. 66.

limbile orientale să fie creată o Catedră pentru dogmatica specială, la care, timp de 19 ani, până în 1919, a fost titular profesorul Ștefan Saghin. Specialitatea de limbi orientale a fost inclusă la Catedra pentru studiul biblic și exegeza *Vechiului Testament*²⁹. Pe parcursul anilor 1875–1919, la aceste opt catedre au fost titulari 13 profesori teologi, toți bucovineni, de naționalitate română³⁰.

Ucrainenii din Bucovina au solicitat ca la această facultate să fie creată și o Catedră de teologie practică, cu limba ruteană de predare, la care să fie angajat un profesor teolog de naționalitate ucraineană. Încă în 1884, autoritățile provinciale au anunțat Decanatul Facultății de Teologie că Ministerul Cultelor și Învățământului intenționa să înființeze o Catedră pentru teologia practică în limba ruteană. Totuși, o astfel de decizie s-a luat abia peste 12 ani, prin Ordinul ministerial din 24 noiembrie 1896. Peste mai bine de doi ani, la 27 martie 1899, Ministerul Cultelor și Învățământului a emis un ordin de numire a profesorului de religie de la Gimnaziul din Cernăuți, Dionys Jeremijciuk, în funcția de profesor extraordinar la noua Catedră de teologie practică cu predare în ucraineană³¹.

Încă în anul 1892, mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici a propus înființarea la Facultatea de Teologie a unei Catedre pentru limba și literatura slavă bisericească. După mai mulți ani de negocieri, la 16 februarie 1899, era emisă o rezoluție împăratească, reconfirmată prin Ordinul ministerial din 27 martie 1899, prin care se decidea înființarea unei Catedre de limba și literatura slavă bisericească, în frunte cu profesorul Eugen Kozak³². Cursurile de teologie practică ruteană au fost frecventate, cu prioritate, de studenții teologi de naționalitate ucraineană, pe când cursurile de limbă slavă bisericească erau obligați să le frecventeze toți studenții teologi. Consistoriul ortodox recomanda, totuși, ca studenții teologi originari din Bucovina să susțină examenele pentru teologia practică în ambele limbi provinciale.

După înființarea Facultății de Teologie, mai mulți teologi din Bucovina, dar și din România, Transilvania și chiar din unele state din Balcani, au susținut doctoratul și au obținut titluri științifice la Cernăuți. Comisia de examinare a doctoranzilor era constituită din decanul sau prodecanul facultății, în calitate de președinte, și patru membri ai comisiei, care erau profesori titulari la facultate. Emilian Voiuțchi a fost primul profesor de teologie, care, la 24 februarie 1881, a susținut teza de doctorat la Cernăuți. Până în 1900, titluri științifice în teologie au obținut 37 de persoane, o parte fiind din Bucovina, altă parte din România, Transilvania sau Ungaria³³. În perioada 1881–1916, la Facultatea de Teologie din Cernăuți au obținut titluri științifice, în total, 80 de teologi de naționalitate română,

²⁹ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 47.

³⁰ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 29.

³¹ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 36.

³² *Ibidem*, p. 37.

³³ *Ibidem*, p. 54.

mulți fiind originari din Vechiul Regat, din Transilvania, Banat sau alte teritorii din Regatul Ungariei³⁴.

Facultatea de Teologie din Cernăuți a acordat și titluri de doctor de onoare în teologie mai multor personalități din Bucovina, dar și din Dalmația sau Transilvania. La 17 mai 1879, doctori de onoare în teologie au devenit patriarhul din Karlowitz, Procopius Ivacković, episcopii Stefan Knezević și Gerasim Petranović din Dalmația, mitropolitul din Sibiu, Miron Romanul, mitropolitul Bucovinei, Silvestru Morariu, profesorul Vasile Mitrofanovici și consilierii consistoriali Vasile Ilasievici și Ioan Țurcan. Doctori de onoare în teologie au mai devenit Vasile de Repta și rectorul seminarului din Zara, Nikodemus Milas³⁵.

Toate costurile pentru întreținerea și funcționarea Facultății de Teologie au fost suportate de către Fondul Bisericesc Ortodox din Bucovina. Cea mai mare parte a cheltuielilor mergea la salariile și suplimentele de plată ale profesorilor universitari. În 1877, de exemplu, Fondul Bisericesc a cheltuit 20 303 florini pentru Facultatea de Teologie, inclusiv 17 700 de florini pentru salariile și plățile suplimentare ale profesorilor, 900 de florini pentru diferite remunerări, 400 de florini pentru bursele studențești, 375 florini pentru salariul servitorilor, 928 de florini pentru costurile de regie. Totuși, aceste costuri erau mai mici decât sumele cheltuite de către Fondul Bisericesc, în același an, pentru Școala Reală Superioară Ortodoxă din Cernăuți (32 486 de florini), pentru Seminarul Ortodox din Cernăuți (27 628 de florini) sau pentru Gimnaziul Superior Ortodox din Suceava (22 650 de florini)³⁶.

Salariile profesorilor de teologie erau comparabile cu cele ale profesorilor de la celelalte două facultăți, care erau remunerați de către stat. În 1877, opt profesori titulari de la Facultatea de Drept aveau salarii anuale de 1 800–2 600 de florini și câte 400 de florini suplimentare la plată, iar 15 profesori titulari de la Facultatea de Filosofie dispuneau de salarii de la 1 800 până la 2 200 de florini și suplimente în aceeași mărime. Profesorii extraordinari aveau salariu anual de 1 500 de florini și un adaos suplimentar de 350 de florini. În 1877, profesorii de la Drept au primit salarii în valoare de 18 500 de florini, cei de la Filosofie – 28 000 de florini, iar suplimentele la plată ale celor 23 de profesori titulari și doi extraordinari s-au ridicat la 9 900 de florini³⁷.

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, costurile de întreținere a Facultății de Teologie nu s-au mărit semnificativ. În 1897, Fondul Bisericesc a cheltuit pentru această facultate 27 907 florini, sumă care s-a distribuit pentru salariile (18 700 de florini) și plățile suplimentare ale profesorilor (5 640 de florini), pentru costurile de

³⁴ Vasile Baltag, *Die Doktorschule für Theologie bei der Universität aus Czernowitz (1877–1918)*, în „Codrul Cosminului”, Suceava, vol. XX, nr. 2, 2014, p. 335–344.

³⁵ Anton Norst, *Alma mater Francisco-Josephina. Festschrift zu deren 25jährigen Bestande*, Czernowitz, Pardini, 1900, p. 121.

³⁶ Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți (A.S.R.C.), Fond 211, inv. 1, dosar 1 274, f. 4–7.

³⁷ *Ibidem*, dosar 1 273, f. 20–21.

instruire (1 350 de florini), diferite remunerări și ajutoare (1 270 de florini), plata servitorilor (375 de florini) și pentru costurile de regie (572 de florini)³⁸. În următorii 10–15 ani, costurile de întreținere a Facultății de Teologie aproape s-au dublat. Pentru anul 1908, s-a cheltuit suma totală de 105 310 coroane³⁹ (o coroană echivala cu doi florini), iar în 1912 a fost necesară suma de 107 292 de coroane (92 297 coroane pentru salariile și adaosurile la plată ale profesorilor, 8 500 – pentru remunerări și ajutoare, 3 900 – pentru necesitățile de instruire, 2 595 de coroane – pentru costurile de regie)⁴⁰.

Mai mulți profesori din Cernăuți au obținut burse din partea Fondului Bisericesc și au plecat la studii de specializare și perfecționare la facultăți de teologie de la cele mai prestigioase universități europene. Astfel, în anii de studii 1875/76 și 1876/77, Emilian Voiuțchi a studiat la Universitățile din Viena, Innsbruck și Strassburg; în anii 1886–1889, Cornel Săvescul a fost la specializări la Viena, Tübingen, Kiev, Petersburg și Erlangen. Teodor Tarnavschi a studiat, în 1889 și 1890, la München. Vasile Găină s-a specializat, în perioada 1892–1894, la Universitățile din Bonn, Viena și Atena. În anii 1897–1899, profesorii de teologie Vasile Gheorghiu, Ștefan Saghin și Vasile Tarnavschi au fost la specializări în orașele Viena, Bonn, Breslau sau Leipzig. Cu excepția lui Cornel Săvescul, toți ceilalți profesori au revenit la Cernăuți și au mai activat încă mulți ani la Facultatea de Teologie⁴¹.

Facultatea de Teologie a dispus și de o bibliotecă valoroasă, care cuprindea cărți în mai multe limbi la diferite specialități din domeniul teologiei. Bazele acestei biblioteci au fost puse încă din 1836, când funcționa Institutul de Teologie. În toamna anului 1870, când Institutul de Teologie s-a mutat în clădirea Reședinței Mitropolitane, biblioteca conținea 642 de volume și mai multe broșuri și manuscrise. După 1875, biblioteca acestui institut a trecut la Facultatea de Teologie. Biblioteca a beneficiat de o subvenție anuală de 1 000 de florini pentru procurarea unor cărți noi de specialitate. Grație donațiilor și procurării de cărți, către anul 1899, biblioteca Facultății de Teologie dispunea deja de 7 544 de volume, 60 de broșuri și mai multe manuscrise⁴². Fondul bibliotecii a continuat să crească și în deceniul următor, iar subvenția anuală s-a ridicat la 3 200 de coroane. La sfârșitul anului 1912, biblioteca Facultății de Teologie conținea 12 830 de volume și 68 de broșuri⁴³.

³⁸ *Ibidem*, dosar 4 892, f. 5.

³⁹ *Ibidem*, dosar 10 118, f. 5.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 12 673, f. 6.

⁴¹ *Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz...*, p. 45–46.

⁴² *Ibidem*, p. 67.

⁴³ Galina Czeban, Elmar Lechner (Hrsg.), *Deutschsprachige Quellen zur Geschichte des Bildungswesens der Bukowina um 1900*. Band XIII (Berichte der abtretenden Rektoren der Universität Czernowitz), Klagenfurt (Universität Klagenfurt), 2001, p. 97.

Facultatea de Teologie de la Universitatea din Cernăuți a avut o contribuție importantă la dezvoltarea sistemului de învățământ și ridicarea nivelului de cultură a populației ortodoxe din Bucovina. Grație funcționării acestei facultăți, clerul ortodox din Bucovina a avut un nivel înalt de cultură și educație, bucurându-se de stimă și apreciere în rândul populației. Prestigiul Facultății de Teologie se poate vedea și din faptul că, în perioada austriacă, mai mulți profesori teologi, precum Vasile Mitrofanovici, Eusebie Popovici, Vasile de Repta, Constantin Clement Popovici, Emilian Voiuțchi, Teodor Tarnavski, Eugen Kozak și Ștefan Saghin au îndeplinit funcția de rectori ai Universității din Cernăuți (vezi *Tabelul nr. 1*).

Mulți distinși teologi români și-au făcut studiile și doctoratul la Cernăuți, iar Facultățile de Teologie din București, Caransebeș, Arad s-au constituit, în mare parte, după modelul celei de la Cernăuți. Dintre primii profesori de la Facultatea de Teologie din București, cu doctoratul susținut la Cernăuți, se numărau Constantin Chiricescu, Badea Cireșanu, Ioan Cornoiu, Petru Pimen Georgescu. Mulți profesori de la Academiiile din Sibiu, Caransebeș și Arad și-au făcut studiile teologice și și-au dat doctoratul la Cernăuți. Mai mulți ierarhi ortodocși din Transilvania și Banat, ca mitropolitul Nicolae Bălan (Sibiu), episcopii Andrei Magier (Arad), Vasile Lăzărescu (Timișoara), Nicolae Popovici (Oradea), Partenie Ciopron (Alba-Iulia) și-au susținut doctoratul în capitala Bucovinei⁴⁴.

Profesorii de la Facultatea de Teologie

Facultatea de Teologie Ortodoxă a fost singura de la Universitatea din Cernăuți, unde toți profesorii proveneau din Bucovina. În perioada 1875–1919, la această facultate au activat 15 profesori titulari (13 români și doi ucraineni). Dintre aceștia, șase s-au angajat, prin transfer, de la Institutul de Teologie, cinci au lucrat anterior ca docenți privați, iar patru au lucrat în alte domenii până la angajare⁴⁵. Profesorii de la această facultate erau personalități bine cunoscute atunci în Bucovina, care, decenii la rând, au activat la Facultatea de Teologie. Din 15 profesori titulari, unul a lucrat 42 de ani, doi câte 31, respectiv 33 de ani, trei câte 22–23 de ani, cinci câte 19–20 de ani, unul – 13 ani, doar trei profesori fiind activi la această facultate mai puțin de 10 ani⁴⁶.

Constantin Clement Popovici (1846–1938), originar din Cernăuți, a fost titular la Catedra de drept bisericesc timp de 42 de ani, de la înființarea Universității până în 1917, când s-a pensionat. El a fost rector al Universității în 1888/89, de cinci ori decan al Facultății de Teologie și de mai multe ori a fost senator. El a fost,

⁴⁴ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 138.

⁴⁵ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 38–39.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 61.

de asemenea, ales deputat în Parlamentul de la Viena, iar din 1910 a îndeplinit funcția de arhimandrit la Mitropolia Bucovinei⁴⁷.

Eusebie Popovici (1838–1922), fratele lui Constantin Popovici, a condus Catedra de istoria religiei pe parcursul a 33 de ani, din 1875 până în 1908, când s-a pensionat. Între 1882–1896, Eusebie Popovici a predat și cursul de dogmatică, în 1898–1902 a ocupat, concomitent, și Catedra pentru studiul *Noului Testament*, apoi și cea pentru dreptul canonic. Eusebie Popovici a fost de două ori rector al Universității (1880/81 și 1895/96), de șase ori decan al Facultății de Teologie, de două ori senator. În perioada 1869–1876, a fost inspector școlar, între 1877 și 1896 – membru în Consiliul Școlar al Bucovinei, a îndeplinit funcția de consilier consistorial al Mitropoliei, iar din 1913 pe cea de arhimandrit consistorial. Eusebie Popovici a fost declarat Cetățean de Onoare al orașului Cernăuți, iar din 1908 a devenit membru de onoare al Academiei Române. În 1905, a fost decorat de către regele României, Carol I, cu Medalia „Bene Merenti”, clasa I, iar în anul 1906 – cu Ordinul „Coroana României” în grad de comandor⁴⁸.

Catedra pentru studiul biblic și exegeza *Vechiului Testament* a fost ocupată de doi profesori: Isidor de Onciul (între 1875 și 1897) și Vasile Tarnavski (din 1900 până în 1919). Isidor de Onciul (1834–1897), originar din Frătăuții Noi, a fost numit profesor ordinar la Institutul de Teologie în 1869, apoi, timp de 23 de ani, a fost titular la această facultate. El a fost ales de cinci ori decan al Facultății de Teologie, a fost senator în perioada 1881–1884, a îndeplinit funcția de consilier consistorial, iar din 1889 – membru în Consiliul Școlar al Bucovinei⁴⁹. Vasile Tarnavski (1859–1945) a fost titular la aceeași catedră timp de 19 ani, până în 1919, în această perioadă fiind de două ori decan și senator, în 1907/08 (vezi *Tabelul nr. 2*). În 1918, a fost ales în fruntea Universității, fiind ultimul rector al Universității austriece din Cernăuți. El și-a continuat activitatea de profesor de teologie și în perioada interbelică.

La Catedra de studiu biblic și exegeza *Noului Testament* au fost titulari, de asemenea, doi profesori români; Vasile de Repta (până în 1898) și Vasile Gheorghiu (din 1900). Vasile de Repta (1841–1926), născut la Bănila pe Ceremuș, a activat la facultate timp de 23 de ani, iar după 1898, ca profesor onorar, a continuat să predea cursuri studenților. El a fost rector al Universității în 1883/84, de patru ori decan, senator în anii 1890–1893. În anii 1876–1895, Vasile de Repta a îndeplinit funcția de inspector școlar în orașul Cernăuți, fiind declarat, cu această ocazie, Cetățean de Onoare al acestui oraș. Din 1890, devine arhimandrit

⁴⁷ *Schematismus der Bukowinaer gr. or. Archiepiskopal-Diözese für das Jahr 1914*, Czernowitz, 1914, p. 155.

⁴⁸ Mircea Lutic, *Eusebie Popovici: un strălucit teolog și un mare istoric al bisericii*, în „Glasul Bucovinei. Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți–București, anul II, nr.1, 1995, p. 70.

⁴⁹ Anton Norst, *op. cit.*, p. 49.

consistorial, din 1896 – vicar general al Mitropoliei, iar din 1898 – episcop de Rădăuți⁵⁰. În perioada 1902–1924, Vasile de Repta, supranumit Vladimir, a îndeplinit înalta funcție de mitropolit al Bucovinei. Pentru înaltele merite față de Biserica Ortodoxă din Bucovina, în 1919, Vasile (Vladimir) de Repta a fost numit membru de onoare al Academiei Române. Vasile Gheorghiu (1872–1959) a fost titular la catedra respectivă în anii 1900–1919 și a continuat să activeze la Universitatea din Cernăuți și în perioada interbelică. Până în 1919, a fost de două ori decan și de două ori senator (vezi *Tabelul nr. 2*).

Alexie Comoroșan (1842–1881), născut la Comănești, a fost titular la Catedra de dogmatică și teologie fundamentală în anii 1875–1881, în 1880/81 fiind ales decan și, în anii 1875–1878, senator. S-a stins din viață în 1881, când nici nu împlinise vârsta de 40 de ani. Până în 1899, postul de titular la această catedră a rămas vacant, iar cursul de dogmatică a fost predat, în perioada 1882–1896, de către Eusebie Popovici. În 1899, titular la această catedră a fost numit Vasile Găină (1868–1907), originar din Măzănăiești. El a condus catedra timp de opt ani, în această perioadă fiind ales o dată decan (1905/06) și timp de 6 ani (1899–1905) – senator. Vasile Găină a decedat în august 1907, la vârsta de doar 39 de ani.

Cursul practic de teologie, predat în română, a fost susținut, din 1875 până în 1888, de Vasile Mitrofanovici (1831–1888), originar din Budeniț. El a devenit profesor la Institutul de Teologie în 1861, iar la facultate a fost titular timp de 13 ani. Vasile Mitrofanovici a fost rector al Universității în 1877/78, de două ori decan, fiind totodată și deputat în Parlamentul de la Viena⁵¹. Până în 1896, postul de titular la această catedră a rămas vacant, apoi, până în 1914, catedra a fost condusă de Teodor Tarnavski (1859–1914), originar din Vijnița. El a fost rector al Universității (în 1904/05), de patru ori decan, senator în 1897/98⁵². Teodor Tarnavski a mai fost membru în Consiliul Școlar al Bucovinei și inspector școlar diecezan.

În 1877, a fost activată Catedra de teologie morală. Miron Călinescu (1837–1912), originar din Cernăuți, a ocupat această catedră doar patru ani, până în 1881, ulterior fiind, până în 1912, arhimandrit consistorial la Mitropolia Bucovinei. Miron Călinescu a ocupat în 1879/80 funcția de decan; din 1878 a fost ales deputat și în Dieta Bucovinei⁵³. Din 1888, titular la Catedra de teologie morală a devenit Emilian Voiuțchi (1850–1920), născut la Cernăuți, care a ocupat această funcție timp de 31 de ani, până în 1919. Emilian Voiuțchi a fost de două ori rector al Universității, de patru ori decan al facultății, senator în anii 1886–1890 și 1913/14.

⁵⁰ Mircea Lutic, *Bărbat de aleasă simțire națională și de înaltă virtute creștinească*, în „Glasul Bucovinei. Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți–București, anul I, nr. 2, 1994, p. 24.

⁵¹ Anton Norst, *op. cit.*, p. 25.

⁵² *Schematismus der Bukowinaer gr. or. Archiepiskopal-Diözese für das Jahr 1913*, Czernowitz, 1913, p. 139–140.

⁵³ Anton Norst, *op. cit.*, p. 47.

El a mai îndeplinit funcția de inspector școlar diecezan, iar din 1899 a devenit consilier consistorial⁵⁴.

În 1899, au fost înființate la Facultatea de Teologie două catedre, la care au fost titulari profesori ucraineni. Catedra de teologie practică, cu limba ruteană de instruire, a fost condusă, timp de 20 de ani, de Dionis Jeremijciuk, iar la Catedra de limba și literatura slavonă bisericească a fost titular, în perioada 1899–1919, Eugen Kozak.

În 1900, a fost înființată cea de a zecea catedră, Catedra pentru dogmatica specială, al cărei titular, până în 1919, a fost Ștefan Saghin (1859–1920), originar din Mitocul Dragomirnei. El a fost ales rector în 1911/12, decan în 1907/08, senator în 1906/07 și decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de comandor⁵⁵.

În afară de profesorii titulari, la Facultatea de Teologie au ținut cursuri și alți profesori români, dar cu statut de suplinitori sau docenți privați. Încă din 1875, a predat catehetica docentul suplinitor Ioan Stefanelli (1834–1914). El a predat mulți ani acest curs la facultate, dar ca profesor de religie a activat la Gimnaziul German din Cernăuți. În ultimii ani din ajunul războiului, au mai activat la această facultate, ca docenți privați, Silvestru Octavian Isopescul, Valerian Șesan și Lazăr Gherman.

Profesorii teologi din Cernăuți au desfășurat și o minuțioasă muncă științifică. Cei mai mulți dintre ei și-au publicat prelegerile, care și-au păstrat valoarea până în prezent.

La Facultatea de Teologie a domnit spiritul de înțelegere, toleranță și respect reciproc. Această facultate a contribuit mult la formarea intelectualității românești și ucrainene din Bucovina. Preoții ortodocși din Bucovina s-au bucurat de mare prestigiu în societate, datorită înaltei lor pregătiri academice și comportamentului moral, a situației materiale bine asigurate de Fondul Bisericesc Ortodox, a activităților misionare și culturale desfășurate la sate. Preoții români au dominat atât la Facultatea de Teologie, cât și în cadrul Eparhiei Ortodoxe a Bucovinei. În multe sate ucrainene au activat preoți români, dar remarcăm că un preot român, care era repartizat într-o comună ucraineană, era obligat să învețe limba ucraineană. Viitorii preoți români și ucraineni își făceau studiile la aceeași Facultate de Teologie, studenții teologi români și ucraineni locuiau în același internat. Revista bisericească „Candela”, înființată în 1882, era redactată parțial în limba ucraineană.

Studenții de la Facultatea de Teologie Ortodoxă

Pe parcursul existenței Universității austriece la Cernăuți, la Facultatea de Teologie Ortodoxă și-au făcut studiile doar tineri de confesiune ortodoxă,

⁵⁴ *Schematismus der Bukowinaer gr. or. Archiepiskopal-Diözese für das Jahr 1914*, Czernowitz, 1914, p. 155.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 156.

majoritatea fiind de naționalitate română. La această facultate au studiat nu doar ortodocși români și ucraineni din Bucovina, ci și mulți tineri din România, Transilvania, și chiar din Bulgaria și Serbia. În primul an de activitate a Universității, la Facultatea de Teologie Ortodoxă s-au înscris 39 de studenți de confesiune ortodoxă, dintre care 34 de români și doar cinci ruteni. Până în 1880, Facultatea de Teologie a fost frecventată de 43–47 de studenți, toți fiind originari din Bucovina (vezi *Tabelul nr. 3*).

În anul de studii 1880/81, la Facultatea de Teologie din Cernăuți au venit la studii, pentru prima dată, șapte tineri din România. Facultatea a fost frecventată atunci de 58 de studenți, dintre care 41 români și 17 ucraineni. În anii următori, numărul studenților teologi a trecut de 70, iar treptat au început să vină la studii, la Cernăuți, și tineri din Regatul Ungariei, mai ales din Transilvania. Până în anul de studii 1897/98, Facultatea de Teologie a fost frecventată anual de circa 56–66 de studenți. În această perioadă au început să vină la Cernăuți și tineri de naționalitate sârbă, din Bosnia-Herțegovina și Dalmația. În anul de studii 1897/98, din totalul de 59 de studenți de la această facultate, 45 erau din Bucovina, șase din Ungaria și Transilvania, cinci din Bosnia-Herțegovina și trei din România. Toți studenții erau ortodocși, dintre care 47 români, opt sârbi și numai patru ucraineni⁵⁶.

În următorii câțiva ani, însă, numărul studenților teologi s-a micșorat și mai mult, în anii 1900–1902 la această facultate fiind înscriși doar 35–37 de studenți. În semestrul de iarnă 1900/01, la Facultatea de Teologie au studiat numai 35 de studenți (20 din Bucovina, șase din Ungaria și Transilvania, doi din România, restul din Bosnia-Herțegovina și Dalmația), inclusiv 26 români, 7 sârbi și doar un singur ucrainean. Au urmat câțiva ani de creștere rapidă a numărului studenților teologi de la Universitatea din Cernăuți. Deja în anul de studii 1906/07, la Facultatea de Teologie învățau 107 studenți, dintre care 70 de bucovineni, 22 din Ungaria și Transilvania, nouă din România. După limba maternă, 69 de studenți erau români, 25 ucraineni, șase sârbi și șapte de alte etnii (vezi *Tabelul nr. 3*).

La Facultatea de Teologie din Cernăuți au studiat și mulți tineri din România. Numărul studenților teologi din Vechiul Regat s-a mărit brusc în ultimii ani de stăpânire austriacă, atingând cifra maximă în anul de învățământ 1911/12, când la Facultatea de Teologie își făceau studiile 204 studenți, dintre care 99 (48,5%) din Bucovina, 72 (35,3%) din România și 10 din Ungaria, între care 135 români și 45 ruteni. Tot atunci, 24 de studenți proveneau din alte țări ortodoxe din Balcani, majoritatea fiind de naționalitate sârbi sau bulgari⁵⁷.

Studiile la Universitatea de Teologie erau cu plată, doar un număr mic de studenți era scutit parțial sau în întregime de plata taxelor de studii. Totodată, mai mulți studenți au beneficiat de diferite burse, finanțate de stat, de autoritățile provinciale, de fundații și persoane particulare, sau chiar de însuși împăratul Franz

⁵⁶ Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz..., p. 161–162.

⁵⁷ Oesterreichische Statistik (ediție nouă), Viena, vol. XI, caiet III, 1915, p. 2–5.

Josef. Într-o situație mai bună au fost studenții teologi, mai mulți fiind susținuți de către Fondul Bisericesc. Bunăoară, în anul universitar 1895/96, din totalul de circa 370 de studenți, 36 (patru teologi, 18 de la drept și 14 de la filosofie) au obținut burse în valoare de 8 682 de florini, iar 10 doctoranzi au primit suma de 1 372 de florini. În afară de aceasta, alți 43 de studenți și doi doctoranzi de la teologie au fost subvenționați de către Fondul Bisericesc din Bucovina. În anul de studii respectiv, din 56 de studenți teologi, 47 au obținut burse ori subvenții, în principal din partea Fondului Bisericesc⁵⁸.

La începutul secolului al XX-lea, anual, câte 50 de studenți bucovineni de la Facultatea de Teologie studiau datorită sprijinului din partea Fondului Bisericesc, iar o parte dintre studenții străini au obținut burse pentru a veni la studii la Cernăuți. În anul de studii 1912/13, Fondul Bisericesc a subvenționat studiile a 50 de teologi bucovineni, iar șase teologi străini au primit burse de peste hotare, în valoare de 10 900 de coroane⁵⁹.

Studenții de la Universitate s-au organizat și au activat în diferite societăți studențești. În perioada 1875–1918, la Universitatea din Cernăuți au existat, în total, 25 de societăți studențești, dintre care patru au avut un caracter supranațional. Celelalte societăți academice au funcționat pe criterii etnice. Au existat trei societăți studențești germane, șase românești, trei ucrainene, două poloneze și șase evreiești⁶⁰.

Studenții teologi au avut o societate proprie, înființată la 23 noiembrie 1884, cu sprijinul mitropolitului Morariu Andrievici. Ea se numea Asociația academico-teologică pentru literatură, retorică și muzică bisericească „Academia Ortodoxă” și consta din două secțiuni: una literaro-retorică și una muzicală. Membrii asociației purtau o panglică în culorile tradiționale românești, iar cântecul asociației era un text religios, compus după muzica lui Isidor Vorobchievici. Până în 1900, la conducerea „Academiei Ortodoxe” s-au aflat personalități cunoscute, precum George Șandru, Vasile Găină, Toader Balan, Atanasie Gherman, Nicolae Cotlarciuc, Valerian Șesan ș.a.⁶¹. În toamna anului 1908, din cei cca. 190 de studenți români de la Universitatea din Cernăuți, 75 erau membri ai „Junimii”, 55 erau în „Academia Ortodoxă”, 25 în „Bucovina” și 21 în „Dacia”⁶².

Așadar, Facultatea de Teologie Ortodoxă de la Universitatea din Cernăuți s-a constituit prin încorporarea Institutului de Teologie și încadrarea profesorilor de la Institut la noua facultate. Deși oficial limba de instruire la această facultate a fost

⁵⁸ Galina Czeban, Elmar Lechner (Hrsg.), *op. cit.*, p. 13.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 97.

⁶⁰ Hans Prelitsch, *Student in Czernowitz. Die Korporationen an der Czernowitzer Universität*, în vol. Franz Lang (Hrsg.), *Buchenland. 150 Jahre Deutschthum in der Bukowina*, München, 1961, p. 358–360; Franz Hieronymus Riedl, *op. cit.*, p. 222–223.

⁶¹ Anton Norst, *op. cit.*, p. 112–113.

⁶² George Tofan, *Societățile studențești*, în „Viața românească”, anul III, nr. 12, 2008, p. 440.

germana, *de facto*, mai multe discipline au fost predate și (sau numai) în română, cu excepția celor de istorie bisericească universală și de drept canonic. În perioada 1875–1919, la această facultate au activat, în total, 15 profesori titulari, dintre care 13 români și doi ucraineni. Profesorii teologi din Cernăuți au desfășurat o minuțioasă muncă științifică, majoritatea publicându-și prelegerile universitare. La Facultatea de Teologie Ortodoxă au studiat doar tineri de confesiune ortodoxă, majoritatea fiind de naționalitate română, inclusiv mulți originari din România, Transilvania sau Banat. Această facultate a contribuit mult la formarea intelectualității românești și ucrainene din Bucovina.

Tabelul nr. 1

Rectorii și prorectorii Universității din Cernăuți (1875–1914)*

Anul	Rector	Prorector
1875/76	Constantin Tomasciuc	Eusebiu Popovici
1876/77	Ferdinand Zieglauer von	Constantin Tomasciuc
1877/78	Vasile Mitrofanovici	Ferdinand Zieglauer von
1878/79	Friedrich Schuler von Libloy	Vasile Mitrofanovici
1879/80	Alois Handl	Friedrich Schuler von Libloy
1880/81	Eusebiu Popovici	Alois Handl
1881/82	Alois Goldbacher	Eusebiu Popovici
1882/83	Friedrich Kleinwächter	Eusebiu Popovici
1883/84	Vasile de Repta	Friedrich Kleinwächter
1884/85	Johann Wrobel	Vasile de Repta
1885/86	Carl Hiller	Johann Wrobel
1886/87	Vitus Graber	Carl Hiller
1887/88	Josef Heinrich Singer	Vitus Graber
1888/89	Constantin Popovici	Josef Heinrich Singer
1889/90	Emil Kaluzniacki	Constantin Popovici
1890/91	Friedrich Schuler von Libloy	Emil Kaluzniacki
1891/92	Richard Pribram	Friedrich Schuler von Libloy
1892/93	Emilian Voiuțchi	Richard Pribram
1893/94	Friedrich Kleinwächter	Emilian Voiuțchi
1894/95	Alois Handl	Friedrich Kleinwächter
1895/96	Eusebiu Popovici	Alois Handl
1896/97	Julius von Roschmann-Hörburg	Eusebiu Popovici
1897/98	Isidor Hilberg	Julius von Roschmann-Hörburg
1898/99	Arthur Skedl	Isidor Hilberg
1899/00	Ferdinand Zieglauer von	Arthur Skedl
1900/01	Franz Hauke	Ferdinand Zieglauer von
1901/02	Emilian Voiuțchi	Franz Hauke
1902/03	Rudolf Scharizer	Emilian Voiuțchi
1903/04	Walter von Hörmann zu Hörbach	Rudolf Scharizer
1904/05	Teodor Tarnavski	Walter von Hörmann zu Hörbach

* Sunt evidențiați profesorii din partea Facultății de Teologie Ortodoxă.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cernăuți (1875–1919)

1905/06	Sigmund Herzberg-Fränkell	Teodor Tarnavski
1906/07	Eugen Ehrlich	Sigmund Herzberg-Fränkell
1907/08	Eugen Kozak	Eugen Ehrlich
1908/09	Carl Zelinka	Eugen Kozak
1909/10	Karl Adler	Carl Zelinka
1910/11	Mathias Friedwagner	Karl Adler
1911/12	Ștefan Saghin	Johannes Kromayer
1912/13	Raimund Friedrich Kaindl	Ștefan Saghin
1913/14	Hans von Frisch	Raimund Friedrich Kaindl
1914/15	Căsar Pomeranz	Hans von Frisch

Surse:

1875–1900 – Anton Norst, *Alma mater Francisco-Josephina, Czernowitz, Pardini*, 1900, p. 23–40;

1900/01–1903/04 – „Bukowinaer Post”, Cernăuți, nr. 1 014, 3 iulie 1900, p. 2; nr. 1 162, 23 iunie 1 901, p. 4; nr. 1 348, 4 septembrie 1902, p. 4; nr. 1 469, 23 iunie 1903, p. 2;

1904/05 – 1914/15 – „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, Cernăuți, nr. 149, 28 iunie 1904, p. 4; nr. 446, 27 iunie 1905, p. 3; nr. 739, 26 iunie 1906, p. 4; nr. 1 036, 27 iunie 1907, p. 4; nr. 1339, 28 iunie 1908, p. 5; nr. 1 635, 27 iunie 1 909, p. 4; nr. 1 935, 29 iunie 1910, p. 3; nr. 2 230, 25 iunie 1911, p. 3; nr. 2 524, 23 iunie 1912, p. 4; nr. 3 052, 22 iunie 1913, p. 4; nr. 3 481, 27 iunie 1914, p. 4–5.

Tabelul nr. 2

Decanii, prodecanii și senatorii de la Facultatea de Teologie Ortodoxă

Anul	Decan	Prodecan	Senator
1875/76	Vasile Mitrofanovici	Isidor de Onciul	Alexie Comoroșan
1876/77	Isidor de Onciul	Vasile Mitrofanovici	Alexie Comoroșan
1877/78	Eusebiu Popovici	Isidor de Onciul	Alexie Comoroșan
1878/79	Vasile de Repta	Eusebiu Popovici	Constantin Popovici
1879/80	Miron M. Călinescu	Vasile de Repta	Constantin Popovici
1880/81	Alexie Comoroșan	Miron M. Călinescu	Constantin Popovici
1881/82	Constantin Popovici	Alexie Comoroșan	Isidor de Onciul
1882/83	Vasile Mitrofanovici	Constantin Popovici	Isidor de Onciul
1883/84	Eusebiu Popovici	Vasile Mitrofanovici	Isidor de Onciul
1884/85	Isidor de Onciul	Eusebiu Popovici	Constantin Popovici
1885/86	Vasile de Repta	Isidor de Onciul	Constantin Popovici
1886/87	Constantin Popovici	Vasile de Repta	Emilian Voiuțchi
1887/88	Isidor de Onciul	Constantin Popovici	Emilian Voiuțchi
1888/89	Vasile de Repta	Isidor de Onciul	Emilian Voiuțchi
1889/90	Eusebiu Popovici	Vasile de Repta	Emilian Voiuțchi

Constantin Ungureanu

1890/91	Emilian Voiuțchi	Eusebiu Popovici	Vasile de Repta
1891/92	Isidor de Onciul	Emilian Voiuțchi	Vasile de Repta
1892/93	Constantin Popovici	Isidor de Onciul	Vasile de Repta
1893/94	Vasile de Repta	Constantin Popovici	Eusebiu Popovici
1894/95	Eusebiu Popovici	Vasile de Repta	Constantin Popovici
1895/96	Emilian Voiuțchi	Vasile de Repta	Constantin Popovici
1896/97	Isidor de Onciul	Emilian Voiuțchi	Constantin Popovici
1897/98	Constantin Popovici	Emilian Voiuțchi	Teodor Tarnavschi
1898/99	Teodor Tarnavschi	Constantin Popovici	Eusebiu Popovici
1899/00	Emilian Voiuțchi	Teodor Tarnavschi	Vasile Găină
1900/01	Teodor Tarnavschi	Emilian Voiuțchi	Vasile Găină
1901/02	Eusebiu Popovici	Teodor Tarnavschi	Vasile Găină
1902/03	Teodor Tarnavschi	Eusebiu Popovici	Vasile Găină
1903/04	Emilian Voiuțchi	Teodor Tarnavschi	Vasile Găină
1904/05	Eusebiu Popovici	Emilian Voiuțchi	Vasile Găină
1905/06	Vasile Găină	Eusebiu Popovici	Eugen Kozak
1906/07	Eugen Kozak	Vasile Găină	Ștefan Saghin
1907/08	Ștefan Saghin	Eusebiu Popovici	Vasile Tarnavschi
1908/09	Vasile Tarnavschi	Ștefan Saghin	Vasile Gheorghiu
1909/10	Vasile Gheorghiu	Vasile Tarnavschi	Dionys Jeremijczuk
1910/11	Teodor Tarnavschi	Vasile Gheorghiu	Dionys Jeremijczuk
1911/12	Vasile Tarnavschi	Teodor Tarnavschi	Vasile Gheorghiu
1912/13	Vasile Gheorghiu	Vasile Tarnavschi	Constantin Popovici
1913/14	Constantin Popovici	Vasile Gheorghiu	Emilian Voiuțchi
1914/15	Emilian Voiuțchi	Constantin Popovici	Vasile Tarnavschi

Surse:

1875–1900 – Anton Norst, *Alma mater Francisco-Josephina*, Czernowitz, Pardini, 1900, p. 41–46;

1900/01–1903/04 – „Bukowinaer Post”, Cernăuți, nr. 1 014, 3 iulie 1900, p. 2; nr. 1 162, 23 iunie 1901, p. 4; nr. 1 348, 4 septembrie 1902, p. 4; nr. 1 469, 23 iunie 1903, p. 2;

1904/05–1914/15 – „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, Cernăuți, nr. 149, 28 iunie 1904, p. 4; nr. 446, 27 iunie 1905, p. 3; nr. 739, 26 iunie 1906, p. 4; nr. 1 036, 27 iunie 1907, p. 4; nr. 1 339, 28 iunie 1908, p. 5; nr. 1 635, 27 iunie 1909, p. 4; nr. 1 935, 29 iunie 1910, p. 3; nr. 2 230, 25 iunie 1911, p. 3; nr. 2 524, 23 iunie 1912, p. 4; nr. 3 052, 22 iunie 1913, p. 4; nr. 3 481, 27 iunie 1914, p. 4–5.

Tabelul nr. 3

Studentii de la Facultatea de Teologie Ortodoxă

Anul școlar	Nr. prof.	Total studenți	După origine					După limba maternă				Ortodocși
			Bucovina	România	Ungaria	Serbia	Croația	români	ruteni	sârbi	alții	
1875/76	7	39						34	5			39
1876/77	8	45	44		1			37	7			45
1877/78	8	43	42		1			32	11			43
1878/79	8	46	46	-	-			31	15			46
1879/80	8	47	47	-	-			33	14			47
1880/81	8	58	50	7	1			41	17			58
1881/82	7	70	61	7	-	-	-	49	21	-	-	70
1882/83	7	71	62	7	2	-	-	49	22	-	-	71
1883/84	7	76	62	8	5	-	-	57	19	-	-	76
1884/85	7	77	67	2	7	-	-	58	18	-	-	77
1885/86	7	66	56	2	7	-	-	54	12	-	-	66
1886/87	7	61	52	2	6	-	-	50	11	-	-	61
1887/88	7	65	58	2	4	-	-	53	11	1	-	65
1888/89	6	61	57	1	2	-	-	50	9	2	-	61
1889/90	6	62	57	1	3	-	-	51	9	2	-	62
1890/91	6	66	60	-	5	-	-	53	10	3	-	66
1891/92	7	62	53	-	5	-	-	47	10	5	-	62
1892/93	7	61	52	1	7	-	-	47	11	3	-	61
1893/94	7	56	45	1	8	-	-	45	6	5	-	56
1894/95	7	57	47	1	5	-	-	44	7	6	-	57
1895/96	7	56	47	3	4	-	-	47	5	4	-	56
1896/97	7	56	45	2	6	-	-	47	4	5	-	56
1897/98	6	59	45	3	5	-	1	47	4	8	-	59
1898/99	6	48	35	2	5	-	1	39	2	7	-	48
1899/00	8	36	24	3	5	-	1	29	1	6	-	36
1900/01	10	35	20	2	6	-	1	26	1	7	1	35
1901/02	11	37	22	3	6	-	1	27	4	5	1	37
1902/03	11	55	28	7	9	-	2	36	6	9	4	55
1903/04	11	71	41	6	12	-	-	48	2	8	13	71
1904/05	11	85	54	7	13	-	-	54	10	8	13	85
1905/06	11	94	62	8	18	-	-	62	16	7	9	94
1906/07	11	107	70	9	22	-	2	69	25	6	7	107
1907/08	10	127	91	8	22	-	2	78	31	10	8	127
1908/09	10	120	85	13	12	-	2	72	34	4	10	120
1909/10	9	145	94	28	10	-	3	95	34	6	10	145
1910/11	9	176	104	47	11	1	2	117	41	6	12	176
1911/12	9	204	99	72	10	4	3	135	45	13	11	204
1912/13	10	195	106	61	9	4	3	122	53	12	8	195

Surse:

1875/76–1880/81 – date selectate din „Statistisches Jahrbuch” pentru anii: 1875, p. 12–13; 1876, p. 14–21; 1877, p. 16–21; 1878, p. 16–21; 1879, p. 16–21; 1881, p. 16–21.

1881/82–1912/13 – date selectate din diferite volume ale revistei „Oesterreichische Statistik”: vol. 3, caiet 2, p. 2–5; vol. 9.1, p. 2–5; vol. 12.3, 2–5; vol. 16.2, p. 2–5; vol. 18.2, p. 2–5; vol. 21.1, p. 2–5; vol. 22.4, p. 2–5; vol. 25.3, p. 2–5; vol. 28.4, p. 2–5; vol. 35.4, p. 2–5; vol. 38.4, p. 2–5; vol. 44.4, p. 2–5; vol. 48.4, p. 2–5; vol. 51.1, p. 2–5; vol. 52.3, p. 2–5; vol. 54.2, p. 2–5; vol. 55.4, p. 2–5; vol. 62.1, p. 2–5; vol. 68.3, p. 2–5; vol. 70.3, p. 2–5; vol. 73.1, p. 2–5; vol. 76.1, p. 2–5; vol. 77.2, p. 2–5; vol. 9.3, p. 2–5; vol. 86.2, p. 2–5; vol. 88.2, p. 2–5; vol. 91.2, p. 2–5; vol. 93.1, p. 2–5; vol. 7.3, ediție nouă, p. 2–5; vol. 8.2, p. 2–5; vol. 11.3, p. 2–5; vol. 14.3, p. 2–5.